

# ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

## คำานประเพณี



### ความเข้ขมาประเพณีเผาข้าวหลาม

ประเพณีบุญข้าวหลามเป็นประเพณีที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จะจัดขึ้นหลังจากการทำนา และมีการเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยจะมีการทำบุญในช่วงขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี เพื่อเป็นการขอขมาแม่โพสพ แม่ธรณี และเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีของคนในชุมชน ที่ร่วมกันทำบุญข้าวหลาม จะทำในสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของชาวบ้านในสมัยนั้น

ในสมัยก่อน จะมีการเผาข้าวหลามกันในแต่ละบ้านพร้อมกันทั้งชุมชน และเมื่อเผาเสร็จในช่วงเย็นถึงค่ำ จะแบ่งบางส่วนไว้ ทำบุญในตอนเช้า และอีกส่วนหนึ่งนำไปแจกหรือไปแลกกันในแต่ละบ้าน โดยข้าวหลามที่แบ่งไว้ไปทำบุญนั้น จะนำไปทำบุญในช่วงเช้า วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว

ในครั้งนี้ เราได้ลงมาเก็บข้อมูล และร่วมประเพณีบุญข้าวหลามที่ชุมชนหนองแตงเม และชุมชนกรอกยายชา ซึ่งเป็นชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมการเผาที่มีลักษณะดั้งเดิม ที่ใช้กันในสมัยโบราณใช้ไม้ไผ่ที่มีในชุมชนของตนเอง และพยายามรักษาไว้ให้อยู่ต่อไปจนถึงคนรุ่นหลัง ให้เห็นถึงความสามัคคี การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง



SCAN QR CODE

เพื่อดูคลิปวิดีโอ



# กิจกรรมในประเพณีบุญข้าวหลาม

1

เริ่มตั้งแต่ที่ชาวบ้านทุกคน ร่วมกันไปตัดไม้ไผ่ข้าวหลาม ซึ่งกว่าจะได้ไม้ไผ่หนึ่งลำนั้น ต้องใช้ความพยายามและความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน ชาวบ้านที่มาช่วยกันตัดไม้ไผ่ มีตั้งแต่วัยรุ่น วัยทำงาน และวัยผู้สูงอายุ ที่ยังแข็งแรง มาร่วมกันทำงาน ซึ่งกลุ่มนี้เป็นเสมือนกองทัพ ทำหน้าที่ฝ่าฟันพื้นที่ป่าไผ่ เพื่อเปิดทางเข้าไปกอไผ่ที่ล้อมรอบไปด้วยชวากหนาม เพื่อให้ได้ไม้ไผ่มาใช้ในการเผาข้าวหลาม ซึ่งถือเป็น**สิ่งสำคัญในการทำพิธีเผาข้าวหลาม** หลังจากได้ไม้ไผ่แล้ว ทุกคนจะช่วยกันตัดไม้ไผ่ให้ได้ขนาดที่เหมาะสมเพื่อทำกระบอกรับข้าวหลามสำหรับเผาในวันถัดไป



4

ส่วนกิจกรรมในตอนเย็นหลังจากที่มีการเผาข้าวหลามเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็น เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว รับประทานอาหารร่วมกัน



2

วันที่เผาข้าวหลาม ชาวบ้านตื่นตั้งแต่เช้า เพื่อมาจัดเตรียมวัตถุดิบในการทำข้าวหลาม ตั้งแต่กระบวนการเตรียมข้าวเหนียว น้ำกะทิ น้ำตาล ถั่วดำ และเกลือ



3

สถานที่ในการเผาข้าวหลาม มักจะจัดที่ลานตากข้าว ทุ่งนา แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป นาข้าวเริ่มลดลง ชาวบ้านจึงใช้พื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ว่างในชุมชนตามความเหมาะสม เป็นสถานที่เผาข้าวหลามแทน

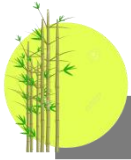
เชื้อเพลิงในการเผาข้าวหลาม จะช่วยกันออกหาฟืนมาเก็บรวมกันไว้ในสถานที่ที่จะทำการเผาข้าวหลาม



5

กิจกรรมในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จะเป็นการทำบุญถวายภัตตาหารเช้าให้แก่พระสงฆ์ และในแต่ละบ้านจะนำข้าวหลามที่ตนเองเผาได้ มาทำบุญร่วมกัน หลังจากทำบุญเสร็จก็จะแบ่งปันข้าวหลามให้แต่ละคนกลับบ้าน





## ขั้นตอน กระบวนการจัดประเภทไม้ขี้เหล็ก



### วันที่ 1 การจัดเตรียมวัสดุในการทำขี้เหล็ก

ได้แก่ กระจอกไม้ไฟ ซึ่งหาได้ตามป่าไฟ

ในพื้นที่ชุมชน โดยไม้ไฟที่เหมาะสมแก่การนำมาเผาขี้เหล็กนั้น ต้องเป็นไม้ไฟที่ไม่อ่อนหรือไม้แก่จนเกินไป หากใช้ไฟอ่อน เมื่อนำไปเผา ถูกความร้อนเป็นเวลานาน จะทำให้กระจอกขี้เหล็กลึบฝ่อ ไม่มีความสวยงาม หากไม้ไฟแก่เกินไป เยื่อไฟก็จะแห้งไม่เกาะติดเนื้อขี้เหล็ก



### “การจัดเตรียมกระจอกไม้ไฟ”

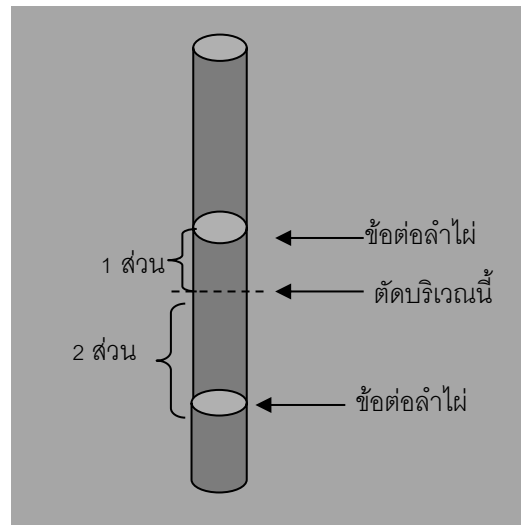
1. ตัดไฟขี้เหล็กให้ยาวประมาณ เศษ 1 ส่วน 3 ของท่อน โดยฝั่งที่ยาวกว่าเป็นพื้นที่ใส่ขี้เหล็กเหนียว และอีกฝั่งเป็นก้นกระจอก เพื่อตัดปลายแบบปากฉลามเพื่อฝังดิน (อธิบายดังภาพ)



การตัดไฟ



ตัดไฟแบบปากฉลาม

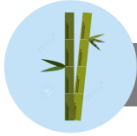


สัดส่วนการตัดกระจอกไม้ไฟขี้เหล็ก

2. เช็ดทำความสะอาดกระจอกไม้ไฟ บริเวณผิวด้านนอก ด้วยผ้าแห้ง







## “การจัดเตรียมสถานที่ และเชื้อเพลิง”

สำหรับเผาข้าวหลาม แผลวถางบริเวณทุ่งนาให้โล่ง หรือพื้นที่ว่างสาธารณะ และขุดร่องดินเป็นแนวตรง สำหรับตั้งกระบอกรอกข้าวหลาม และจัดหาไม้แห้งมาวางตามแนวร่องดิน



## วันที่ 2 จัดเตรียมงานประเพณีเผาข้าวหลาม และสวดมนต์เป็น

ซึ่งวันนี้ชาวบ้านทุกคนจะมาร่วมกันจัดเตรียมงาน แบ่งเป็นฝ่ายลงมือกรอกข้าวเหนียวลงกระบอกรอกไม้ไผ่ และฝ่ายตั้งกระบอกรอกข้าวหลามเพื่อเตรียมการเผา





## การกรอกข้าวเหนียวลงกระบอกไม้ไผ่

1. ผสมข้าวเหนียวที่ผ่านการแช่น้ำ 8-10 ชั่วโมง กับถั่วดำ
2. เตรียมน้ำกะทิ ผสมกับ น้ำตาล และเกลือเล็กน้อยให้ได้รสชาติหวาน มัน



3. กรอกข้าวเหนียวที่ผสมถั่วดำแล้ว ลงในกระบอกไม้ไผ่ประมาณครึ่งกระบอก โดยระหว่างที่กรอกข้าวเหนียว ให้เอียงและหมุนกระบอกไม้ไผ่เพื่อให้ข้าวเหนียวกระจายทั่วกระบอกอย่างเสมอกัน โดยห้ามกระแทกกระบอกไม้ไผ่เด็ดขาด เพราะจะทำให้ข้าวเหนียวแน่นเกินไป น้ำกะทิไม่สามารถลงไปก้นกระบอกได้ ทำให้ข้าวเหนียวที่ก้นกระบอกจะไม่สุก



4. นำกระบอกไม้ไผ่ที่บรรจุข้าวเหนียวแล้ว ไปปักลงตามแนวดินที่ขุดเตรียมไว้ โดยให้ด้านที่แหลมปากฉลามปักลงดิน เว้นระยะห่างแต่ละกระบอกเพื่อให้ความร้อนระอุผ่านช่องว่างของกระบอกข้าวหลาม ทำให้ข้าวหลามสุกอย่างทั่วถึง



5. เทน้ำกะทิที่ผสมแล้ว ลงไปในกระบอกข้าวหลามที่อยู่ในราวจนครบทุกกระบอก เพื่อรอการเผา







## การเผาข้าวหลาม

1. เมื่อนำกระบอกรับข้าวหลามมาตั้งเรียงกันบริเวณราว พร้อมเหน็บกะทิจับเรียบร้อยแล้ว

2. นำฟืนที่หาได้มาวางเป็นแนวยาวตามแนวกระบอกรับข้าวหลาม ห่างประมาณ 1 เมตร และจุดไฟ เมื่อฟืนเผาไหม้กลายเป็นถ่านที่มีความร้อน ให้เขี่ยถ่านเข้าใกล้บริเวณแนวกระบอกรับข้าวหลาม ห่างประมาณ 30 เซนติเมตร ขั้นตอนนี้ต้องใช้กำลังคนในการเขี่ยถ่านเข้าออกอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ข้าวหลามสุกพร้อมกันทั้งราว ไฟต้องไม่ร้อนมากจนเกินไป เพราะถ่านร้อนเกินไป หรือใกล้กระบอกรับข้าวหลามมากเกินไป จะทำให้กระบอกรับข้าวหลามไหม้ สีไม่สวย การเผาข้าวหลามจะใช้เวลาในการเผา ตั้งแต่ 6-8 ชั่วโมง เพื่อให้ข้าวหลามระอุค่อยๆ เตือด จนแห้ง ทำให้ได้ข้าวหลามที่สุกเหลือง กลิ่นหอมชวนรับประทาน

หมายเหตุ ไฟแรงเกินไปทำให้กระบอกรับไหม้ กะทิจะลั่นกระบอกรับ



วางเศษไม้/ฟืน ห่างจาก  
ราวกระบอกรับข้าวหลาม  
ประมาณ 1 เมตร



เขี่ยถ่านที่มีความร้อน  
เข้าใกล้แนวกระบอกรับข้าวหลาม  
ประมาณ 30 เซนติเมตร



ระยะเวลา  
ในการเผาข้าวหลาม  
ประมาณ 6-8 ชั่วโมง





## การเผาข้าวหลาม



3. หลังจากเผาข้าวหลามผ่านไปประมาณ 6-8 ชั่วโมง ข้าวหลามจะสุก ซึ่งต้องทิ้งไว้สักครู่แล้วจึงทำการเขี่ยเชื้อเพลิงออกให้ห่างจากราวเผา หลังจากนั้นชาวบ้านจึงจะสามารถเข้าไปเก็บข้าวหลามได้ โดยมีสองคนถือตะกร้า และอีกหนึ่งคนเป็นผู้เก็บกระบอกราวข้าวหลาม ซึ่งก่อนเก็บใส่ตะกร้า ต้องเคาะเอาเศษดินที่ติดอยู่กับกระบอกราวออกด้วย เพื่อกันไม่ให้หลุดลงไปในกระบอกราวข้าวหลาม

4. ข้าวหลามที่เก็บมาแล้ว พักไว้ให้เย็นก่อน แล้วจึงกะเทาะกระบอกราวเพื่อให้เชื้อไฟติดเนื้อข้าวหลาม  
5. เช็ดทำความสะอาดกระบอกราวข้าวหลามด้วยผ้าสะอาด เพื่อนำไปทำบุญต่อไป



**จุดสังเกต** ข้าวหลามสุกหรือยัง ให้อูที่กระบอกราวข้าวหลาม ด้านบนผิวหน้าของข้าวหลาม จะแห้ง ไม่เหลวเป็นน้ำกะทิ





## การทำบุญสวดมนต์เป็น



ชาวบ้านจะนิมนต์พระ มาทำบุญที่ลานนาข้าว ศาลเจ้าที่เป็นที่นับถือของชาวบ้าน หรือวัด เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง พร้อมทั้งอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร



## วันที่ 3 การทำบุญถวายภัตตาหารเช้าให้แก่พระสงฆ์

ในเช้าวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านจะร่วมกันจัดงานทำบุญถวายภัตตาหารเช้าให้แก่พระสงฆ์ ที่ลานนาข้าว ศาลเจ้าที่เป็นที่นับถือของชาวบ้าน หรือวัด โดยนำข้าวหลามที่ทุกบ้านเผาเสร็จแล้วมารวมกัน หลังจากการทำบุญเสร็จสิ้นแล้ว ก็จะนำข้าวหลามแจกจ่ายให้แก่ผู้ที่มาร่วมงาน



ในประเพณีเผาข้าวหลามของชุมชนหนองแดงเม และชุมชนกรอกยายชา จะมีกลุ่มแม่บ้านแสดงการฟ้อนรำถวายแก่เจ้าแม่อบทอง สร้างความบันเทิงแก่ผู้ที่มาร่วมงาน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีในหมู่คณะที่ได้มีการฝึกฝน ซ้อมรำ การแสดงอย่างพร้อมเพรียงกัน